

ПРИКАРПАТТЯ ПІД ПРАПОРОМ РАД.

Ужгород: Карпати, 1989.—206 с.

Рецензована книга, як зазначають автори, присвячена висвітленню історичних процесів на Прикарпатті у роки боротьби за владу Рад, побудові й розвитку соціалістичного суспільства, революційним змінам, що відбуваються у наш час. Протягом довгого часу подібні теми були об'єктом тенденційних спекуляцій історіографії, яка творила міфологізовану історію краю, далеко від реального життя. Авторський колектив мав можливість подолати нашарування застійних часів, дати правдиву картину минулих подій на Західній Україні, враховуючи нові факти й концепції, які стали надбанням історичної науки протягом останніх років.

Чи вдалося досягти цієї мети? Нові віяння не обійшли авторів книги. Порівняно з подібними попередніми виданнями, критична нота виразно звучить у даній монографії. Висвітлюються такі сторінки минулого, які донедавна замовчувалися. Наприклад, значну увагу в книзі приділено тим ударам, яких завдала Компартії Західної України сталінська верхівка КП(б)У на чолі з Л. Кагановичем. Торкаючись соціалістичних перетворень у краї після його возз'єднання з УРСР, автори зазначають, що «тут не обійшлося без перекручень лєнінської концепції побудови соціалізму». Зокрема це проявилось під час колективізації селянських господарств. Згадано про тяжкі наслідки адміністративно-командних методів керівництва, функціонування репресивної машини сталінщини, розстріли та ув'язнення без суду і слідства, депортації у віддалені райони СРСР. Зроблено спробу проаналізувати застійні явища в економіці, політичній сфері, культурі, що проявилися в останні десятиріччя.

Автори пропонують дещо нові підходи до дискусійних проблем. Так, всупереч ustalеній тощї зору вони доводять, що І з'їзд Компартії України Східної Галичини слід вважати не «святоюрську конференцію» 1921 р., а з'їзд у Станіславі в лютому 1919 р. Наводяться нові дані про долю видатних діячів КПЗУ. На жаль, ці позитивні моменти поєднуються з безнадійно застарілими трактуваннями багатьох історичних подій і суспільних явищ.

Для прикладу можна згадати викладену в книзі традиційну для нашої історіографії негативну оцінку Західноукраїнської Народної Республіки. Її уряд характеризується як «контрреволюційний» (с. 16). Автори твердять, що «проголошення ЗУНР суперечило споконвічним прагненням західноукраїнських трудящих до возз'єднання із своїми братами на сході за рікою Збруч» (с. 14). Ця концепція повністю суперечить фактам. По-перше, проголошення ЗУНР відбулося в результаті буржуазно-демократичної національно-визвольної революції.

Передумов пролетарської революції на той час у Галичині не було. Отже, уряд ЗУНР аж ніяк не можна вважати контрреволюційним, навпаки, він був революційним. По-друге, вже через кілька днів після взяття влади у Львові Українська національна рада доручила Державному секретаріатові «поробити потрібні заходи для з'єднання всіх українських земель в одну державу». 1 грудня 1918 р. було укладено «передвступний договір» між урядами ЗУНР і УНР про об'єднання. З січня 1919 р. Українська національна рада в Станіславі ухвалила злуку ЗУНР та УНР, а 22 січня того ж року на Софійській площі в Києві відбулось урочисте проголошення цього акту. Ці факти, про які жодним словом не згадується у рецензованій книзі, переконливо свідчать, що політичні сили, які проголосили ЗУНР, з самого початку прагнули до утворення возз'єднаної Української держави. Втручання зовнішніх сил перешкодило досягненню цієї мети.

Практично нічого не сказано в монографії про українських січових стрільців, боротьбу Української Галицької Армії проти польської агресії в 1918—1919 рр. Зате перебільшена увага приділена боротьбі комуністів проти політики уряду ЗУНР, а повстання в Дрогобичі, в якому взяли участь кілька сотень робітників та солдатів і яке відразу ж було придушене, характеризується як «могутнє повстання пролетаріату».

Висвітлюючи питання про окупацію Галичини Польщею, автори зазначають, що в цьому винні й «українські буржуазні націоналісти», які втягнули ЗУНР у війну проти Країни Рад і відмовилися від мирлюбних пропозицій Радянської України. Очевидно, йдеться про правлячі кола ЗУНР. Безперечно, уряд Західноукраїнської Народної Республіки припустився багатьох помилок, але звинувачувати його в тому, що він злочинно зрадив інтереси українців Галичини — несправедливо. Саме лідери ЗУНР очолили збройну боротьбу проти агресії, хоч і діяли не завжди рішуче, намагаючись дипломатичним шляхом забезпечити існування республіки. Щодо можливості й доцільності союзу ЗУНР з Радянською Україною, то це питання ще чекає неупередженого дослідження.

Викликає заперечення і вживання авторами терміну «український буржуазний націоналізм». Наша історіографія позначає ним, як правило, всі українські політичні течії, за винятком комуністичних, — від ОУН до Української соціал-демократичної партії. На нашу думку, поняття «український буржуазний націоналізм», вжите в такому широкому розумінні, не відображає всієї складності політичних напрямів в українському національному русі і потребує перегляду.

Події 20—30-х років висвітлюються авторами також крізь призму стереотипів радянської історіографії: трудящі краю вели боротьбу за возз'єднання з Радянською

Україною; в її авангарді йшла Комуністична партія Західної України; на перешкоді стояли українські буржуазні націоналісти, які зраджували власний народ. Однак історичні факти не вкладаються у цю традиційну схему. Справді, ідея возз'єднання краю з УРСР була досить популярна, особливо у 20-ті роки. Нова економічна політика, «українізація» за Збручем сприяли зростанню радянським настроїв і популярності КПЗУ та союзних їй організацій. Проте навіть у період найвищого злету комуністичного руху остання не могла конкурувати за впливом на маси з найбільшою партією — Українським національно-демократичним об'єднанням (УНДО). З кінця 20-х років вплив комуністів і популярність ідей возз'єднання серед українців Галичини почали спадати. Це було пов'язано не тільки і не стільки з переслідуванням революціонерів з боку «санаційного» режиму, скільки з подіями в СРСР і УСРР: згоранням політики «українізації», колективізацією, масовими репресіями, нарешті — голодомором 1933 р. Великої шкоди комуністичному рухові завдала й провокаційна діяльність Л. Кагановича (на що справедливо вказується в монографії) та інших керівних діячів КП(б)У і ВКП(б) (про це автори книги чомусь мовчать).

У книзі досить докладно розглянуто діяльність КПЗУ, а про інші українські партії (УНДО, соціал-демократичну, соціально-радикальну) — майже не згадується. Однак їх роль у суспільно-політичному житті, зокрема на Прикарпатті, була аж ніяк не меншою, ніж роль КПЗУ. Таке зміщення акцентів створює у читача спотворене уявлення про історію краю в 20—30-ті роки.

В традиційному ключі оповідають автори й про возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною, успіхи перших соціалістичних перетворень. Негативні явища цих процесів згадано скоромовкою, як про окремі недоліки на фоні видатних досягнень. Кількома рядками сказано про «сперекручення» при проведенні колективізації, масові репресії. І жодного слова — про розгін політичних партій і громадських організацій, арешт їх лідерів, закриття українських газет, замоврання громадсько-політичного життя. Замовчується авторами і страшний злочин, учинений НКВС на початку Великої Вітчизняної війни, — масове знищення в'язнів у тюрмах Західної України.

Про зміст одного з розділів книги красномовно свідчить його назва «Соціалізм перемагає». Автор не уточнює, що це був за «соціалізм», більша частина тексту присвячена констатації досягнень соціалістичного будівництва. До них, зокрема, віднесено й колективізацію сільського господар-

ства. Не можна сказати, що автори не згадують її негативні наслідки, однак подані вони за традиційною схемою — на фоні видатних успіхів. Буквально кілька речень присвячено громадянській війні в західних областях України в другій пол. 40-х років. Годі шукати в книзі якогось аналізу причин, руйнівних сил, наслідків руху ОУН — УПА.

Нічого не сказано авторами і про терор НКВС, насильницьку колективізацію в краї, виселення цілих сіл до Сибіру та інші злочини сталінського режиму, без яких бандерівський рух ніколи не набув би таких масштабів.

60-ті — початок 80-х років, відомі як період застою, висвітлюються в книзі у розділі під нейтральною назвою «Досягнення і проблеми економічного і соціального розвитку». Успіхи, справжні й сумнівні, змальовано досить докладно. Що ж до проблем, то вони подаються за вже відомими нам підходами — на фоні здобутків. Ось характерні цитати: «Досягнення могли бути ще вагомішими, якби у 70-ті і на початку 80-х років творча ініціатива мас не стримувалася через порушення принципу демократичного централізму в управлінні економікою, ослаблення контролю керівництва багатьох промислових підприємств за якістю роботи» (с. 157). Тобто, успіхи і так були грандіозні, але могли б бути ще більшими, якби керівництво краще контролювало. Або: «поряд із здобутками в соціальному і духовному житті країни в цей же період проявилися несприятливі, застійні тенденції, які мали місце і в нашій області» (с. 179). Залишається лише дивуватись, як при таких «вагомих досягненнях» і «успіхах» окремі «несприятливі тенденції» довели країну до нинішньої глибокої економічної кризи.

І нарешті, апогей оспівування наших здобутків — розділ «Прискореною ходою», присвячений періоду перебудови. Тут є все: і «піднесення творчої активності», і «наполегливе втілення в життя», і «впевнена хода до поставленої мети» і 96,9% участі у виборах 1987 р. як свідчення «поглиблення соціалістичного демократизму» (с. 203). Однак роздумів над проблемами перебудови, аналізу її труднощів, крім стереотипних фраз про «невикористані резерви», читач у книзі не знайде.

Хоч рецензована монографія і містить значний фактичний матеріал, все ж вона не повною мірою враховує нові підходи в історіографії. Очевидно, не буде помилкою сказати, що неупереджене дослідження історії Прикарпаття радянського періоду ще попереду.

О. Ю. ЗАЙЦЕВ (Львів)

Одержано 30.07.90.